Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия:
zaman.smikbr.ru

ЗАМАН

2010 жыл
7-чи сентябрь,
геуюрге кюн.
№170 (18511)

Багъасы 3 сомду

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ **ВРЕМЯ** ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

2010 жылда 9-чу сентябрь ишчи кюн болмагъанын билдириуню юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Президентини

УКАЗЫ

Къабарты-Малкъар Республиканы Муслийманларыны дин управлениясыны тилегине кёре ораза байрам бла байламлы **бегим этеме**:

1. 2010 жылда 9-чу сентябрьни Къабарты-Малкъар Республикада ишчи кюн болмагъанын билдирирге.

2. Бу Указ ол официальный халда басмаланнган кюнден сора ишде хайырланылады.

Къабарты-Малкъар Республиканы Президенти А.КАНОКОВ.

Нальчик шахар, 2010 жылда 6-чы сентябрьде, №94-УП.

АЯГЪЫ ЮСЮНЕ САЛЫУ

Хата жетген школла бла сабий садла ишлеп башлагъандыла

Билидригенибизча, орта кюн, къаты жауунланы бла желни кезиуюнде, Прохладна районнга уллу заран тюшгенди. Аны Прохладный шахарда юч школгъа бла эки сабий садха хатасы жетген эди. Бюгюн ала тап халгъа келтирилип, кеслерини ишлерин башлагъандыла.

Бюгюнлюкде электроызла, суула жыйылгъан жерле да ишчи халгъа келтирилгендиле. Дежурный къауумла адамла жашагъан жерледе алыкъын ишлерин бардырадыла.

РФ-ни МЧС-ни КъМР-де Баш управлениясыны пресс-службасыны таматасы Кантемир Давыдов билдиреннге кёре, МЧС-ни специалистлеринден къуралгъан 9 бригада эм Прохладаный шахарны администрациясыны келечилери юйлерине аслам хата жетгенлени болумларын тинтгендиле. Ала белгиленнге кёре, 1,2 минг юйню тинтиу бардырылгъанды. Аладан 138-сине уллу хата, 300-не уа орталыкъ заран тюшгенди. Больницагъа тюшген тёртеуленден бюгюнлюкде экеулен къалгъанды.

Коммунальный службала ыйых кюн демей ишлегендиле. Алагъа болушлукъгъа Нальчикден, Майскийден, Терекден, Бахсандан да бригадала баргъандыла. «Кавказкабель» завод а 100 минг сом багъасы кабель бёлгенди.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Закон

Аналагъа ахчаны созмай берликдиле

Энди анала пенсия фондну бёлюмюне ахча деп келселе, алагъа ана капиталдан 12-шер минг сомну тыйгъычсыз берликдиле. Ана капиталны ахчагъа айландырыргъа быйылны 28-чи июлунда Россейни Президенти Дмитрий Медведев къабыл этген закон онг бергенди.

Ана капиталны алыргъа 2007 жылны 1-чи январындан сора экинчи (жаш-къыз этилип алыннган болса да), ючюнчю эм андан да кёп сабийлери болгъан юйюрле эркиндиле. Быйыл ол ахчаны ёлчеми 343378 сом бла 80 капекди, капиталгъа ахчаны къыйматы тюше баргъанына кёре индексация этиле барлыкъды. Алгъын аны целевой халда хайырланыргъа эркинлик бериле эди (бек алгъа уа – жашау журт сатып алыргъа неда ишлерге). Энди уа Президентни законну андан ахча алыргъа да онг береди. Шёндю сёз 12-шер минг сомну юсюнден барады.

Ахчаны алыр ючюн, Территориялы пенсия фондха заявление жазаргъа керекди. Экинчи (ючюнчю, тёртюнчю) сабий къачан тууагъан эсе да, неда жаш-къыз этип къачан алыннган эсе да, ол чырмаулукъ этмейди. Алай эсе да - ашыкъсагъыз иги боллукъду.

Сабий 2010 жылны 30-чу сентябрине дери туугъан эсе, заявлениясы 2010 жылны 31-чи декабрине дери берирге боллукъду. Алайды да 2011 жылны 31-чи мартына дери заманыгъыз барды сизни.

Заявление бла бирге паспортну, ана капиталны сертификатын эм банк счётну реквизитлерин берирге керекди, фонд ахчаны ары ётдюреди. Эки айдан кёпге къалмай ахча сизники боллукъду.

Интернет.

Таукеллик

Участка инспектор палахны жолун кесгенди

Нальчикде УВД-ны участка уполномоченныйи милицияны тамата лейтенанты Артур Тхазаплижев нарядны къауумунда республиканы ара шахарыны орамларыны биринде кече къуллугъун толтура болгъанды. Кече сагъат 24-ге ишлеп, милиция патруль, къолунда артмагъы бла кетип баргъан адамны кёрюп, аны тюз боюнлу болмагъанын ангылагъанды. Артда белгили болгъанына кёре, аны къолунда артмагъында кючю бир килограмм тротилге тенг чачдырыучу устройство эм тюрлю-тюрлю калибрли ушкоклагъа патронла бар эдиле.

А.Р. Тхазаплижев аны тохтатып, документлерин кёргюзтюрюн излегенди. Аманлыкъчы аны керох бла уруп, къачып кетгенди. Милиция аны ызындан болгъанды, туталмагъанды. Излеу бусагъатда да тохтаусуз бардырылады.

КъМР-де ич ишлени министрини буйругъу бла «Вулкан-3» сигнал ишлеп башлагъанды. Бусагъатда аманлыкъчыны болгъан жерин табар ючюн, оперативный излеу ишле къолгъа къаты алыннгандыла. Ол ким болгъаны тохташдырылгъанды.

А.Р.Тхазаплижев аманлыкъчыны огъундан ёлгенди. Гражданладан кишиге хата келмегенди. РФ-ни Прокуратурасында Следствие комитетни КъМР-де Следствие управлениясы РФ-ни Уголовный кодексини бир къауум статьясына кёре уголовный иш ачханды.

Милицияны тамата лейтенанты А.Р. Тхазаплижевни ёлтюрюлгени Къабарты-Малкъар Республиканы МВД-сыны энчи составына уллу бушуу болгъанды. Аны ахыр жолуна ашырыргъа биргесине ишлегенле барысы да келгендиле. КъМР-де ич ишлени министри милицияны генерал – лейтенанты Юрий Томчак Артурну юйюрюне, ахлуларына къайгъы сёз бергенди.

Участка инспектор бла бирге ишлегенлени эслеринде Артур Тхазаплижев чынтты шуёхча эм батыр адамча къаллыкъды. Ол жаланда 30 жылдан бир кесек кёп жашагъанды. Къарыуу алгъа келген жаш кесини республикасында келир заманда тынчлыкъ болур ючюн ёлгенди. Милицияны тамата лейтенанты А.Р.Тхазаплижев уллу аскер намысха тийишли болуп Нальчикде асыралгъанды.

КъМР-ни МВД-сыны пресс-службасы.

КОНЦЕРТ

Ариу жырларын - республикабызгъа

КъМР-ни Къыраллыкъ кюнюн белгилегенликге, анга аталгъан жумушла 1-чи сентябрьден сора да бардырылгъандыла. Аладан бири озгъан байрым кюн Къырал концерт залда къуралгъан «Родина моя – песнь моя!» деген республикалы фестиваль эди.

Байрамгъа атап, КъМР-ни Культура министерствосу эриндыла. Жырланы малкъар, къабарты, орус тилледе эшитдиргенлерин да белгилерге керек болур.

Руслан Фиров.

Алайды да, «Родина моя – песнь моя!» деген фестиваль-эришиуню гала-концертинде культура министр Руслан Фиров, хорлагъанланы алгъышлап, ала ахча саугъа аллыкъларын да билдиргенди. 3-чю жерге тийишли болгъанланы эшитдиргенди. «У подножия Эльбруса двуглавого» эм «Моя республика» деген жырлагъа да аны бла бирге 2-чи жер берилгендиле.

Жаболаны Асият.

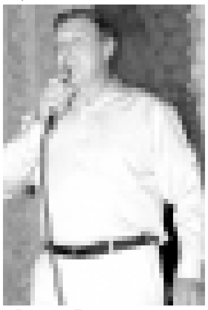

Гузиланы Тахир.

Анзор Хаупаны «Моя Кабардино-Балкария» деген 1-чи жерге чыкъгъан жырына Жашил театрда байрам концертге келгенле тынгылагъан эдиле. Дагъыда Билял Каширговну жыры бла Ангелина Литовченко айтхан «Россия и Кабардино-Балкария» дегенле да баш саугъаланы алгъандыла.

Культура министерство бу эришиуню къурагъаны, сёзсюз, игиди. Жырчыла, поэтле, композиторла да, республикабызгъа, туугъан эллерине сюймекликлерин айта, эстрадабызны байыкъландыргъандыла.

Концертге дагъыда районладан келген артистле да къатышхандыла. Белла Бакова, Диана Шаваева эм башхала да къарачугъа кеслерини чыгъармаларын саугъа этгендиле. Аланы санында жанхотиячы къызла Тебердиланы Зухураны бла Айна Шогенованы белгилерге сюеме. Аланы Ахматланы Эльвира юйретеди. Жаш жырчыла таматала бла бирге туугъан журтларына сюймекликлерин билдиргендиле.

шиу бардырлыгъы алгъадан да белгили эди. Ол кюн Руслан Фиров анга 25 жыр жибергенлерин да билдиргенди. Жюри 1-чи-3-чю жерлени хар бирине ючюшер жыр сайлагъанды. Эришиуню жорукъларына кёре, ала, республикабызгъа махтау салып, шуёхлукъну, мамырлыкъны юсюнден айтыргъа керек эдиле.

Конкурсантланы бир къаууму уа чыгъармаларын гитче туугъан журтларына – эллерине, районларына, ауузларына - атагъанында «Отчий край», «Малая Кабарда» эм «Земля отцов» деген жырла бар эдиле. Жаш жырчы Жаникаланы Элдар сёзлерин, музыкасын да кеси жазгъанды. Аны бу жетишими къууандырады.

2-чи жерге чыкъгъанланы санында поэт Беппайланы Муталипни бла жырчы эм композитор Бечелланы Хабазны «Горный, гордый, мой Чегем» деген жырларын Яникой элни «Эрирей» ансамбли концертге келгенлеге

САРАККУЛАНЫ Асият.

Тау жайлыкълада

Къадалып кюрешедиле

Бригадир Аслан Шаов, малчыла Руслан Закураев, Юра Беков, ат башындагъы уа Валера Бухуров.

Малчыны иши тынчды деп киши да айталлыкъ болмаз. Жайлыкъгъа чыкъгъанланы уа бютюнда. Аллайлагъа биз Хаймаша жайлыкъда тюбегенбиз. Ала таулагъа жылыу кирип, кырдык чыкъгъан кюнден бери да жайны юч айын анда ётдюргендиле.

Эр кишиле ийнеклени саугъандан сора да, аланы кютедиле, бузоулагъа къарайдыла, тиширыула да аш-суу этип, эртген, ингир да ийнек сауадыла. Сюрюуде кеслерини энчи тууарларын тутханла да бардыла. Ол а юйюр бюджетге бек иги къошумчулукъду.

Сюрюуден малла урланмаз, къоранчсыз сакъланыр, ийнекледен кёп сют алыр ючюн, «Конкурент» сют-товар ферманы бригадири Аслан Шаовну башчылыгъында малчыла Руслан Закураев, Юра Беков, Валера Бухуров, аш этиучю эм ийнек саучула Хаджиланы Мариям бла Ира Гедмишхова уллу къыйын саладыла.

-Быйылгъы жай асыры исси, жаунсуз болгъаны себепли жайлыкъда кырдык къуругъанды. Аны бла байламлы сюрюучюле, узагъыракъ болса да, ийнеклени кырдыгы табыракъ болгъан жерлеге сюрюп кютдюредиле, - дейди бригадир.

«Къошда аш-суу этген тиширыула уа сютню жарата биледиле. Ала айрансыз, бишлакъсыз, жаусуз, къаймакъсыз болмайдыла, башха азыкъла да этедиле Мариям бла Ира», - деп къошханды ол.

Къошда ун, картоф, макаронланы да кёп тюрлюлери жетер чакълыды. Къысхасы, хайырлы ишлерча онгла къуралгъандыла мында.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Суратланы автор алгъанды.

Аш этиучюле Гедмишхова Ира бла Хаджиланы Мариям.

Жангылыкъла

Тапландырыу

Тынгылы ремонтдан сора

Бу кюнледе «Почта России» ФГУП-ну Къабарты-Малкъарда филиалыны Нальчикде 32-чи номерли бёлюмю тынгылы ремонтдан сора къууанчлы халда ачылгъанды. Ол Вольный Ауулда орналады, кесинде да он адам халкъны кёп жумушларын жалчытырыкъдыла.

Бёлюмню тыш кёрюмдюсю, ичинде мебели жангыртылгъанды, босагъасы да сакъат адамла неда сабийли анала арбалары бла мекямны ичине къыйналмай кирирча этилгенди. Бери келгенле почтада газет жаздыргъандан, посылка жибергенден эм аллай башха жумушладан сора, Интернетни хайырланыргъа, ксерокс этдирирге, тюкенден керекли затларын алыргъа да боллукъдула.

ОСМАНЛАНЫ Айшат.

Тюбешиу

«Машукну» фонду танг ёсерикди

Бу кюнледе бизни республикадан «Машук-2010» битеукавказ билим бериу лагерьге къатышхан жаш адамла Нальчикде Шёндюгю гуманитар академияда жыйылгъандыла. Тюбешиуню ача, КъМР-ни информация коммуникациялa, жаш тёлюню эмда жамаут биригиулени ишлери жаны бла министерствосуну специалисти Герийланы Расул лагерьде грантлагъа тийишли болгъанланы алгъышлай, аладан къайсысына къаллай бир ахча берилгенин билдиргенди. Темуккуланы Малика бла Казбулат Халилов жюз мингишер, Игорь Палагин а эки жюз бла отуз минг сом грантла къытхандыла.

Ызы бла жаш адамла кеслерини проектлерини юслеринден къысха айтып, аланы жашауда къалай бардырлыкълары бла нёгерлерин, журналистлени да шагъырейлендиргендиле. Малика, ртутьлары болгъан затланы жыйып, аланы республикадан тышына чыгъарыу бла кюреширикди. Хазбулат, искусствону юсюнден журнал чыгъарлыкъды, Игорь а Минги тауну тийресинде солууну жангы тюрлюлерини юсюнден «Русский экстрим» телеканалда бериуле, «Вертикаль» деген халкъла аралы фестивальда фильм да кёргюзтюрюкдю.

Палагин кесин жангы затла къурауу бла таныхханды, бу тюбешиуде да лагерьде жашауну юсюнден «Машук без цензуры» деген видеоролиги бла жыйылгъанланы къууандыргъанды. Ол тынгылы фильмни бир кесеги болгъанын билдиргенди автор.

Жаш адамла «Машук-2010» тёреге айланырыгъын бла къаллыгъын билирге сюе эдиле. Информация коммуникациялa, жаш тёлюню эмда жамаут биригиулени ишлери жаны бла министерствону келечилери, Россейни Премьер-министри Владимир Путин аны юсюнден тийишли документлеге къол салгъанын айтып къууандыргъандыла. Быйыл проектлени конкурсуну бюджети он миллион сом болгъан эсе, келир жыл ол жюз миллион сомгъа дери ёсерикди. Алай ол энтта да Пятигорскени тийресиндеми неда Кисловодск шахардамы бардырыллыгъы уа белгисизди.

МУХАДИНЛАНЫ Айшат.

Къышха хазырланыу

Графикге кёре

Жылыу берген кезиу бошалгъанлай, «Урваньтеплосервис» ачыкъ акционер общество алгъадан жарашдырылгъан планнга тийишлиликде котельняланы къышха хызырлауну башлагъан эди. Бюгюнлюкде ол ишлени 95 проценти тамамланнганды. Урван районну ара больницасында жылыу баргъан ызны эски быргъыларын жангыртыу бла кюрешедиле. Андан сора бир къауум котельняда да уакъ ишле къалгъандыла.

Районда эски суу ызланы жангыртыу иш да къыстау барады. «2002-2010 жыллада ЖКХ-ны модернизациялау» деген республикалы целевой программагъа тийишликде быйыл 9 элде, Нарткъала шахарда да 11 километр 860 метр эски суу быргъыланы жангыртыргъа белгиленнгенди. Ол жумушлагъа республикалы бюджетден 10 миллион сом ахча бёлюннгенди.

Бюгюнлюкде Марзохда бла Псыгансууда ишле къыстау барадыла. Октябрьни ахырына планнга салыннган жумушланы тамамла умутлудула.

Жамауат организациялада

Тиширыу советни себеплиги бла

Быйыл сентябрь айда Россейни Тиширыуларыны союзу кесини жыйырма жыллыгъын белгилейди. Ол юбилей бла байламлы Прохладный шахарны аллай жамаут организациясыны председатели Раиса Захарченко аналыкъны, аталыкъны, сабийликни айнытыугъа бурулгъан социальный проектлени толтурууугъа къошхан юлюшю ючюн КъМР-ни Правительствосуну Сыйлы грамотасы бла саугъаланнганды.

Аны тири къармашыууну хайырындан шахар муниципалитет къолайсыз эмда кёп сабийли юйюрлеге социальный болушлукъ этеди. Сабийле ёсдюрюп, ариу жашагъан юлгюлю юйюрлеге хар жаны бла да онг тапдырылады.

Арт жыллада тиширыу советни себеплик этиу бла къолайсыз юйюрле общежитледе отоула алгъандыла, кёп сабийли аналадан экиси «Анна махтаулукъну» орденлери бла саугъаланнгандыла. Быйыл уллу юйюрледен бири КъМР-ни Президенти Арсен Каноковну къолундан «Газель» автомобильни ачхычларын алгъанды, башхасына уа 50 минг сом ёлчемде ахча бла болушхандыла. Тиширыу совет жарашдыргъан тизмеге кёре он юйюрге социальный болушлукъ этилгенди.

Бу жамаут организацияны башламчылыгъы бла шахарда юйюрню бла ананы Кюнлери бардырыладыла. Арт жыллада 300-ден артыкъ юйюрге, аналадан да 400-сюне багъалы саугъала, сувенирле, бюсюреу къагъытла берилгендиле. Шахар больницаны сабийле тууучу бёлюмюнде алагъа саулукъ, насып тилеу бла бирге, аналагъа саугъала бериу ахшы тёреге айланнганды, ол а аланы жашауларында аллай белгили кюнню бютюн да уллу къууанчха айландырып, унутулмазча этеди.

Быйыл республикалы конкурсда Еремеевлени юйюрю багъалы саугъала бла саугъаланнганды. Тиширыу совет кесини ишинде спонсорлары «Банк Прохладный» ООО-дан бла «Фармцентр» МУАП-дан болушлукъ тапханлай турады.

Людмила ПАНФИЛЕНКО,
Прохладный шахар округну жер-жерли администрациясыны пресс-секретары.

Элбрусну къоруулагъанлагъа - эсгертме
2 бет

Ала бюгюн да сатырдадыла
3 бет

Жарым патчахны саугъасы
3 бет

Биз - алан туудукълабыз
4 бет

БИР АДАМ ДА УНУТУЛМАГЪАНДЫ

Элбрусну къоруулагъанлагъа – эсгертме

Уллу Ата журт урушну кезиуюнде Элбрусну эмда Кавказ тауланы къоруулагъанланы хурметине Луганскеде тепловозла чыгъарыучу заводда эсгертме ишленнген эди. Анга ахчаны шахарчыла кеслери жыйгъан эдиле. Элбрусда эсгертме 1987 жылда орнатылгъан эди. Алай канат жолну жангы бёлюмю ишленнгенинде, аны кетерирге тюшгенди.

Украинаны миллет Олимпиада комитетини Луганскеде бёлюмюню келечилери Элбрус районну администрациясына эсгертмени жангыдан орнатыуну юсюнден предложение этгендиле. Аны тюзге санап, районда оргкомитет къуралгъанды.

Алай бла районну администрациясыны оноучулары, «Ай-Би-Си» къурулуш трестни, «Элбрусну тийресинде канат жолла» компанияны ишчилери, Украинадан къонакъла эмда МЧС-ни Элбрусда излеу-къутхарыучу отрядыны келечилери, Терс-Къол элни орта школуну окъуучулары, барысы да бирге 60 адам, Европада бек бийик тауну тёппесине чыкъгъандыла. Районну администрациясыны таматасыны орунбасары Афашокъаланы Раиса мамырлыкъ ючюн жанларын бергенлени жигитликлерин белгилегенди. Ол Луганск шахардан келген къонакълагъа, ол санда миллет Олимпиада комитетни келечиси Николай Кравченкогъа, эсгертмени орнатыргъа себеплик этгенлери ючюн ыразылыгъын билдиргенди.

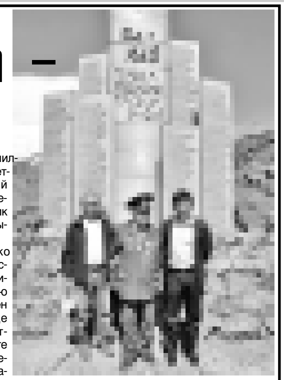

Николай Кравченко анда жазылгъан Элбрусну къоруулагъан 219 жигитни аты шёндюгю эмда ызыбыздан келген тёлюлени эслеринде къаллыкъларын чертгенди. Ызы бла ёрлеуге къатышханла бир бирлерине эсде къаллыкъ саугъалакъолларына тутдургъандыла.

Уллу Ата журт урушда Хорламны 65-жыллыгъына аталгъан жаш тёлю комплекс программагъа тири къатышханлары эмда Украинаны миллет Олимпиада комитети къуралгъанлы 20-жыллыгъына атап, Элбрус районну администрациясына Украинаны гербини эмда байрагъыны кёрюмдюлери бла кюбюрчюк бергендиле. Дагъыда эсде къаллыкъ саугъала Элбрус районну сыйлы гражданини, урушну ветераны Бийчеккуланы Хажи-Муратха, администрацияны спорт эм физкультура жаны бла бёлюмюню таматасы Жаппуланы Магометге, «Ай-Би-Си» трестни генеральный директору Виктор Поповичге, Элбрусну къоруулагъанланы музейини директору Михаил Павленкогъа, МЧС-ни Элбрус районда излеу-къутхарыучу отрядына да берилгендиле.

Бийчеккуланы Хажи-Мурат былайда баргъан сермешлени, кесини фронтда болгъан жылларыны юслеринден айтханды. Ол эсгертмени жангыдан орнатыугъа къатышханлагъа ыразылыгъын билдиргенди. Аны ачаргъа да къатышханды ол. Украинлы альпинистле уа Элбрусну тёппесине ёрлегендиле. Районну администрациясыны таматасыны кенгешчиси Энейланы Махмут къурау комитетни атындан Арсен Каноковха Къабарты-Малкъарны Президентини полномочиялары берилгени бла алгъышлау телеграмманы окъугъанды.

Алиса ТАРИМ.
Элбрус районну администрациясыны пресс-службасы.

Байламлыкъла

«Алтын майдан» дуния культураны фестивалына айланнганды

Кёп болмай бизни газет билдирген эди Элбрус районну делегациясы, «Салам», «Элбрус» (Тырныауузну ансамбльлери) эм Элбрус элни ол атлы коллективи, балетмейстер, этнохореограф Къудайланы Мухтарны башчылыгъы бла Чувашиягъа «Арт – Мадхия» деген муслийман жырланы халкъла аралы фестивалына къатышырыкъларын. Андан а, Татарстаннга къайтып, бизден баргъанланы «Алтын майдан» фестивальда сакълагъанларын.

Къудай улу жолоучулукъларыны юсюнден хапар айтханды.

- Чувашиягъа арсар бола чыкъгъан эдим да жолгъа, артда уа бек ыразы болгъанма,- деп башлагъанды ол сёзюн.- Жолда узун жабыулада «Тамата къарындашларыбызны - малкъарлыланы бла къарачайлыланы - сакълайбыз» деген жазыуланы кёргенбиз. Жарсыугъа, къарачайлыла ары баралмагъандыла.

22-чи августда, битеу къонакъла да къатышып, сагъат бла жарым заманны баргъан концерт боллукъ эди. Ол а тёрт сагъатха жууукъ созулгъанды. Залда жаланда уллайгъан тиширыуланы олтургъанларына сейир этип, Мухтар аны сылтауун соргъанында, алагъа ауұз ачдырып, сора концертге къараргъа чакъыргъанларын айтхандыла. Ала асыры жаратхандан, залгъа сыйынмай кёпле къалгъандыла.

Экинчи кюн бизни делегация Россейде татарлы эллени ассоциацияларыны таматасы, Чувашияны НКАТ-ыны таматасы Р.Ш. Санзяпов бла тюбешгендиле. Шыгырдан элде межгитни ичинде муфтий, экскурсия этдирип, аны тарыхыны юсюнден да айтханды. Элбрусчула: «Малкъарлыла татарлылагъа жууукъ, къарындаш халкъды. Бурун заманлада биз экилерибиз да Итилни жагъаларында жашагъанбыз. Аны себепли сизге уллу ыразылыкъ бла келгенбиз»,- дегендиле.

Къонакъбайла, Кавказда кёп тилли миллетле жашагъанларын белгилеп, къонакълагъа мамырлыкъ тежеп, дагъыда кеслеринде кёрюрге сюйгенлерин айтхандыла. Къудайланы Мухтаргъа уа Чуваш Республиканы татарлыларыны автономия миллет – культура араларыны атындан ыспас къагъыт да бергендиле. Анда «Арт - Мадхия» халкъла аралы муслийман жырны фестивалына тири къатышханы, халкъланы араларында шуёхлукъну кючлегени ючюн ыразылыкъларын билдиредиле. Мындан ары да Мухтаргъа жетишимле тежейдиле.

Дагъыда Къудай улу Чуваш Республиканы бир къауум министрлери бла тюбешгенди. Ала бары да, малкъарлылача, аз санлы халкъ кеслерини бурун тепсеулерин сакълагъанларына сейир этгенлерин айтхандыла. Бу иш Мухтарны кючю бла болгъанындан хапарлы чувашлыла анга уллу ыспас да этгендиле.

Андан делегациябызны жолу Татарстан Республикагъа эди. Анда быйыл Элбрусну тийресинде март айда бардырылгъан, мындан татарлылагъа кёчген «Алтын майдан» фестивальгъа къатышырыкъ эди. Анга Россейни регионларындан, алгъыннгы Совет Союздан, Италиядан, Испаниядан, Португалиядан, Польшадан, башха къыралладан да келгендиле.

Коллективле кеслерини номерлерин кёргюзтгенден сора, аланы юслеринден сёлешген да этгендиле. Мастер – классла Къудайланы Мухтардан оюмун соргъандыла. «Татарлыланы, башкирлилени да ансамбльлери кючлюдюле. Ала жалан да тепсеулерини магъаналарын айталмайдыла», - дейди. Ол жюрини къауумуна киргени себепли Мухтарны оюмуна угъай деген чыкъмагъанды. Коллективле уа саугъала, дипломла алгъандыла.

- Татарстанда «Алтын майдан» а къалай баргъанды?

- Чыгъармачылыкъ жаны бла бек иги эди. Айтханымча, ансамбльлени жаратханма. Алай адам жаны бла уа аз болгъанды. Элбрусха 400 адам келген эди, анда уа 160 бар эдиле.

Фестивальгъа белгили болгарлы жырчы Бисер Кировну къатышханы да къууандырады. Бу жол ол кесини «Моя Болгария» деген жырын жырлагъанды. Аны хар тёрттизгинин малкъарлылагъа, къарачайлылагъа, татарлылагъа, Россейге, Болгариягъа атагъанды. «Птица – счастья» деген жырын а Къудай улугъа саугъа этгенди. Жырчы аны айтхан кезиуде залдагъыла ёрге тургъан эдиле.

Сора жырчы Болгария Республиканы Тыш къыраллы ишле жаны бла министерстволарыны атындан Мухтаргъа «Серебряный знак древней плиотики» деген дипломну бергенди. Анда Болгария бла Россей Федерацияны регионларыны араларында шуёхлукъну кючлегени ючюн саугъаланады деп айтылады.

Татарстанда Чечен Республиканы «Нохча» тепсеу ансамбли да болгъанды. Аны таматалары, кеслеринде «Алтын майдан» кибик фестиваль бардырыргъа сюйгенлерин чертип, Мухтардан болушлукъ тилегендиле. Алыкъа Чеченнге кёпле къоркъуп бармагъанларын билебиз. Ала Къудай улугъа келирин сюйгенлерин билдиргенлеринде, Бисер Киров: «Сен бара эсенг, мен да къалмам» - деп, хазырлыгъын айтханды. Алай бла келир жыл 5-чи – 11-чи январьда, сабийлени солуу кезиулеринде, къураргъа дегендиле.

- Аллында айтылгъаныча, энди «Алтын майдан» Болгариягъа жетерикмиди?- деп соргъанымда, Мухтар былай жууаплагъанды:

- Болгариядан Тюркге, башха арап къыраллагъа кёчерикди. Алжир да чакъырып турады кесине. Алай бла «Алтын майдан» битеудуния культураны фестивалына айланнганды.

САРАККУЛАНЫ Асият.

Огъурлулукъ

Отуз сегиз чомарт миллиардер

Кеслерини байлыкъларыны жарымышарын огъурлу ишлеге берирге ыразылыкъларын бир кезиучюкде планетаны 18 миллиардери билдиргендиле. Билл Гейтсни эм аты кенг белгили саудюгерчи Уррен Коффетни башламчылыкълары бла июньда жарашдырылгъан Microsoft аты болгъан «Саугъа этиуню анты» деген документге ала къол салгъандыла.

Миллиардерлени-чомартланы тизмелери планетаны бек бай адамларыны «Forbes» журналда басмаланнган тизмелерине бек ушайды. Анда Нью-Йоркну мэри Майкл Блумбергча эм кинопродюсер Джордж Лукас дегенча белгили адамла да бардыла. Гетсни-Баффетни акцияларына къатышханланы толу тизмелерин энчи къуралгъан givingpledge.org сайтда да кёрюрге боллукъду. Баффет кеси уа башламчылыгъы кенг белгили болгъанына сейир этген эди, ол жаны бла жетишимлеге да сейир-тамаша этгенин билдиргенди. АБШ-да огъурлулукъну проектлерини жангы толкъунлары башланнгандыла.

«Саугъагъа этилген антха» миллиардерле кеслерини ырысхыларындан бусагъатда неда ёлгенден сора юлюш къошулурча этерге, неда аллай юлюш энчи фондха аз-аздан барып турурча этерге боллукъдула. «Forbes»-ни тизмесине киргенле барысы да бирикселе, огъурлулукъгъа бёлюннген ырысхы жарым триллиондан артыкъ доллар боллукъду. Алай бусагъатда окъуна анга ырысхы бёлген 38 миллирдерден ол счётха тюшген ахча онла бла саналгъан миллиард долларлагъа жетеди. Эсге салайыкъ, Биллни бла Мелинда Гейтсни ырысхылары бирге шёндю 50 миллиард доллардан артыкъды, Баффетде уа – бир кесек азыракъды.

Болумну сейирлиги уа мындады – акция кенг белгили бола баргъаны сайын, кёп миллиардерле анга къатышыргъа керек болуп къалгъандыла. Американы блоглада берилген тизмелеге жазылгъан бир-бир адамла ары бу себепден тюшгендиле – «саугъа этиуге антха» болушургъа онглары бола тургъанлай, огъурлулукъну ол акциясына къошулмагъанлары ючюн. Ниет жаны бла сезимлери тийишли даражада болмагъан байлагъа къажау къымылдау – аланы товарларын сатып алмаудан башлап, алагъа къажау пикетлени эм забастовкаланы бардырыугъа дери да – башланнганды.

Сёз ючюн, супермаркетлени битеу дунияда бек уллу Walmart сетьлерини иелери, Уолтон юйюрню членлери, кеслерини ырысхыларындан «Саугъа этиуге антха» къошулургъа унамай турадыла, ол шарт а Интернет сообществогъа адамланы къозгъузтуучу къызыл быстырча кёрюнюп турады. Билл Гейтсни тюзюнлей конкурентлери Сергей Брин (Google, 15 миллиард доллар) эм Майкл Делл (Dell computeps, 14,5 миллиард доллар) да кеслерини коллегаларыны ызындан барыргъа сюймей къойгъандыла.

Эсге салайыкъ, Россейде кесини ырысхысын огъурлулукъгъа жоралауну юсюнден осуят къагъытны уа «Интеросну» башчысы Владимир Потанин жарашдыргъанды. Бу бай адам огъурлулукъну фондун къурарыгъыны, анга кесини байлыгъыны асламысын ётдюрлюгюню юсюнден билдиргенди. Ол кеси айтханыча уа, сабийлерине ахшы билим алыргъа эм къыйналмай жашаргъа керек боллукъ тенгли бирер ахча берлигини юсюнден осуят къагъытла жарашдырлыкъды.

Россейли бирси миллионерле уа бу коллегаларыны башламчылыгъына къалай къарагъанларыны юсюнден бир зат да айтыргъа сюймей къойгъандыла. Ала, баям, аллай атлам этерге алыкъа хазыр тюйюлдюле.

«Саугъа этиу антха» къатышханланы бир къауумлары

Атла	Байлыкълары
1. Билл эм Мелинда Гейтс	$ 50 миллиард
2. Уоррен Баффет	$ 40 миллиард
3. Ларри Эллисон	$ 27 миллиард
4. Майкл Блумберг	$ 17,5 миллиард
5. Пол Аллен	$ 11,5 миллиард
6. Рональд Перельман	$ 10 миллиард
7. Джордж Кайзер	$ 9,5 миллиард
9. Джеймс эм Мерилин Симонс	$ 8,5 миллиард
9. Пьер эм Пэм Омидьяр	$ 5,5 миллиард
10. Элли эм Эдит Броад	$ 5,4 миллиард

Документле

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосунда гражданланы патриот юйретиу жаны бла республикалы ведомствола аралы координация советни къауумуну юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну

БЕГИМИ

2010 жылда 31-чи августда № 178-ПП

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосу **бегим этеди**:

1. Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосунда гражданланы патриот юйретиу жаны бла республикалы ведомствола аралы координация советни берилген къауумун къабыл кёрюрге.

2. Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосунда гражданланы патриот юйретиу жаны бла республикалы ведомствола аралы координация советни юсюнден Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну 2003 жылда 16-чы мартда чыгъарылгъан 62-ПП номерли бегими бла къабыл этилген Болумгъа тюрлениу кийирип, сегизинчи абзацыны, III бёлюмюн быллай редакцияда жазаргъа:

«Къабарты-Малкъар Республикада жаш тёлюню патриот юйретиу эмда аскерде къуллукъ этерге баргъынчы хазырлау (2010-2015 жылла)» деген республикалы целевой программаны толтуруучуланы ишлерин бирге тийишдириу.

3. «Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосунда гражданланы патриот юйретиу жаны бла республикалы ведомствола аралы координация советни юсюнден» советни къауумун къабыл этиуню кесегинде Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну 2003 жылда 16-чы мартда чыгъарылгъан 62-ПП номерли бегимини 2-чи пункту кючюн тас этгеннге санаргъа.

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Председателини борчун толтуруп тургъан М.ТХАЗАПЛИЖЕВ.

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну 2010 жылда 31-чи августда чыгъарылгъан178-ПП номерли бегими бла къабыл этилгенди

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосунда гражданланы патриот юйретиу жаны бла республикалы ведомствола аралы координация советини

КЪАУУМУ

Дышекова М.Р. - Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Председателини заместители (советни председатели)

Паштов Б.С. - Къабарты-Малкъар Республиканы информация коммуникацияла, жамауат биригиулени эмда жаш тёлюню ишлери жаны бла министри (советни председателини заместители)

Афаунов А.М. - Къабарты-Малкъар Республиканы спорт эм туризм министри

Ашинов Ю.И. - «Россейни ДОСААФ-ы» Битеуроссей жамауат-къырал организацияны Къабарты-Малкъар регион бёлюмюню председатели (ыразылыгъына кёре)

Бицуев В.Г. - Къабарты-Малкъар Республиканы саулукъ сакълау министри

Бобылев В.Н. - Къабарты-Малкъар Республиканы православный килисаларыны благочинныйи (ыразылыгъына кёре)

Кудаев Р.Х. - Россей Федерацияны Эл мюлк министерствосуну билим бериуню бийик профессионал билим берген «В.М. Коков атлы Къабарты-Малкъар къырал эл мюлк академиясы» федеральный къырал учреждениясыны окъутуу-юйретиу иш жаны бла проректору (ыразылыгъына кёре)

Кумыков А.М. - билим бериуню профессионал бийик билим берген «Х.М. Бербеков атлы Къабарты-Малкъар къырал университети» къырал учреждениясыны профсоюз комитетини председатели (ыразылыгъына кёре)

Пшихачев А.М. - Къабарты-Малкъар Республиканы Муслийманларыны дин управлениясыны председатели (ыразылыгъына кёре)

Томчак Ю.И. - Къабарты-Малкъар Республикада ич ишлени министри (ыразылыгъына кёре)

Тюбейланы А.И. - Къабарты-Малкъар Республиканы урунуу эм социальный айнытыу министри

Фиров Р.Б. - Къабарты-Малкъар Республиканы культура министри

Харламов Е.В. - Къабарты-Малкъар Республиканы аскер комиссары

Хашхожева Т.Б. - Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Жаш тёлюню, жамауат биригиулени эмда асламлы информация органланы ишлери жаны бла комитетини председатели (ыразылыгъына кёре)

Шауаланы И.П. - Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Жаш тёлюню, жамауат биригиулени эмда асламлы информация органланы ишлери жаны бла комитетини члени, «Жаш тёлюню Россей союзу» Битеуроссей жаш тёлю жамауат организацияны регион бёлюмюню председатели (ыразылыгъына кёре)

Шагин С.И. -Россей Федерацияны Граждан обороналы ишлери, къыйын болумла эмда табийгъат къыйынлыкъладан чыкъгъан хатаны кетериу жаны бла министерствосуну Къабарты-Малкъар Республикада Баш управлениясыны начальниги (ыразылыгъына кёре)

Шихабахов М.Х. - Урушну, Урунууну, Сауутланнган Кючлени эм право низамны сакълаучу органланы ветеранларыны (пенсиячыланы) Къабарты-Малкъар жамауат организацияларыны советини председатели (ыразылыгъына кёре)

Шхагапсоев С.Х. - Къабарты-Малкъар Республиканы билим бериу эм илму министри

Эфендиланы Ф.С. - билим бериуню бийик профессионал билим берген «Искусстволаны Север Кавказ къырал институту» федеральный къырал учреждениясыны илму иш жаны бла проректору (ыразылыгъына кёре)

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну

БУЙРУГЪУ

2010 жылда 31-чи августда №346-рп

Къабарты-Малкъарны 115-чи атлы аскер дивизиясыны аскерчилерини атларын ёмюрледе да унутулмазча этер муратда:

1. Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосунда Къабарты-Малкъарны 115-чи атлы аскер дивизиясы уруш этген жерледе излеу ишлени бардырыу жаны бла комиссияны къураргъа эмда къошакъгъа кёре аны къауумун къабыл кёрюрге.

2. Комиссия этилген ишни юсюнден жыл сайын 1-чи майгъа дери Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуна информация берип турургъа керекди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Председателини борчун толтуруп тургъан М.ТХАЗАПЛИЖЕВ.

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну 2010 жылда 31-чи августда чыгъарылгъан 346-рп номерли буйругъу бла Къабыл этилгенди

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосунда Къабарты-Малкъарны 115-чи атлы аскер дивизиясы уруш этген жерледе излеу ишлени бардырыу жаны бла комиссияны

КЪАУУМУ

Дышекова М.Р. – Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Председателини заместители (комиссияны председатели)

Паштов Б.С. – Къабарты-Малкъар Республиканы информация коммуникацияла, жамауат биригиулени эмда жаш тёлюню ишлери жаны бла министри (комиссияны председателини заместители)

Каров А.Х. – Къабарты-Малкъар Республиканы Архив службасыны башчысы

Катанчиев Т.М. – Уллу Ата журт урушну ветераны (ыразылыгъына кёре)

Сабанчиева-Кашокова Р.К. – пенсиячы (ыразылыгъына кёре)

Степанов А.А. – «Харон» излеу отрядны башчысыны заместители (ыразылыгъына кёре)

Фиров Р.Б. – Къабарты-Малкъар Республиканы культура министри

Харламов Е.В. – Къабарты-Малкъар Республиканы аскер комиссары (ыразылыгъына кёре)

Шихабахов М.Х. – Урушну, урунууну, Сауутланнган Кючлени эмда право низамны сакълаучу органланы ветеранларыны (пенсиячыланы) Къабарты-Малкъар республикалы жамауат организацияларыны советини председатели (ыразылыгъына кёре).

Къабарты-Малкъар Республиканы 2009 жылда къургъакълыкъны къыйынлыгъы жетген эл мюлк товарла чыгъарыучуларына нартюх урлукъ бериуню юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну

БЕГИМИ

2010 жылда 3-чю сентябрьде №188-ПП

«2008-2012 жыллада Къабарты-Малкъар Республиканы агропромышленность комплексин айнытыуну» республикалы целевой программасын толтурур эмда Къабарты-Малкъар Республиканы 2009 жылда къургъакълыкъны къыйынлыгъы жетген эл мюлк товарла чыгъарыучуларына нартюх урлукъ берир муратда, Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосу **бегим этеди**:

1. Къабарты-Малкъар Республиканы 2009 жылда къургъакълыкъны къыйынлыгъын сынагъан эл мюлк товарла чыгъарыучуларына нартюх урлукъ бериу жаны бла Къабарты-Малкъар Республиканы Эл мюлк министерствосу къырал властьны уполномочиялы толтурууучу органы болгъанын тохташдырыргъа.

2. Нартюх урлукъла былагъа берилликлерин тохташдырыргъа:

Къабарты-Малкъар Республикада 2009 жылны июль-август айларында «Атмосфера къургъакълыкъны» къыйынлыгъын сынагъан, битимле ёсдюрюуню объектлерини Реестрине кийирилген, Россей Федерацияны Правительствосуну 2009 жылда 11-чи июльда чыгъарылгъан ВП-П11-3876 номерли буйругъу бла «РосНТЦагроЧС» ачыкъ акционер общество болуп къуралгъан эл мюлк товарла чыгъарыучулагъа хакъсыз эмда артха къайтартмазча; эл мюлк товарла чыгъаргъан, бир адамгъа тергегенде - 25000 килограммдан озмагъан, кёргюзтюлген товар чыгъарыучуланы къайтарылмай къалгъан къоранчларыны багъаларына кёре тергегенде уа - нартюх урлукъну 1 килограммы ючюн 32,41 сом ёлчемде.

3. Къабарты-Малкъар Республиканы Эл мюлк министерствосу (Т.Х. Эркенов) кёргюзтюлген эл мюлк товарла чыгъарыучуланы Къабарты-Малкъар Республиканы Эл мюлк министерствосуна 2010 жылда 1-чи октябрьге дери берилген заявленияларына кёре нартюх урлукъла бла жалчытыуну бардырыргъа керекди.

4. Бу бегимни толтурулууна контроль этиуню Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Председателини заместители К.Х-М. Уянаевни бойнуна салыргъа.

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Председателини борчун толтуруп тургъан М.ТХАЗАПЛИЖЕВ.

ТЮБЕШИУ

КъМР-ни пенсиячыларыны союзуну Нальчик шахар совети абадан таматалагъа къурагъан тюбешиуле ахшы тёреге айланнгандыла. Бу жол республиканы пенсия фондуну юйюнде жашауларын ёсюп келген тёлюге, билим бериуге эм саулукъ сакълаугъа жоралагъанла чакъырылгъан эдиле. Аланы республиканы Къыраллыгъыны кюню бла алгъышлап, саугъала да бергендиле.

Георгий Черкесов бла Хасанби Шеожев.

Ала бюгюн да сатырдадыла

Саугъаланы берген кезиуде.

Жюзден артыкъ адам келген эди. Аланы байрам бла алгъышлап, КъМР-ни пенсиячыларыны союзуну председатели Черкесланы Георгий билим бериуде бла медицинада ишлегенлени къыйынлары уллу эм не заманда да керекли болгъаныны юсюнден кёп ариу сёзле айтханды. Ала узакъ ёмюрлю, саулукълу болурларын сюйгенин билдиргенди.

Россей Федерацияны Къабарты-Малкъарда Пенсия фондуну бёлюмюню управляющиси Хасанби Шеожев да республикада таматаланы союзу Россейде бек уллу жамауат организация болгъанын, абадан тёлюню келечилерини жашауларын женгиллендирир ючюн, кёп иш этилгенин да белгилегенди. «Бюгюнлюкде,- дегенди Хасанби Владимирович,- устазланы бла саулукъ сакълауда ишлегенлени пенсиялары артыкъ уллу тюйюлдю, болсада къырал аланы жашау болумларын игилендириуню амалларын излейди, тийишли мадарла этеди. Озгъан жыл да пенсияла - 65, быйыл а 45 процентге ёсгендиле».

Хасанби Шеожев хурметли къартла бла быллай тюбешиуле бек хайырлы болгъанларын да чертгенди. Союзну членлерине да ала бек керекдиле, нек дегенде, олтуруп, юйню тёрт мюйюшюне къарап тургъандан эсе, адамла бла жолугъуу къайгъыларын чачаргъа болушады, дуниягъа кёз ачдырады.

Аланы уа аллай кюнлери эди. Ала назмула окъугъандыла, эртте заманларын эсге тюшюргендиле. Къадар сынатхан къыйынлыкъларына да къарамай, филология илмуланы кандидаты, РФ-ни сыйлы устазы Жарашууланы Зайнаф дайым ал тизгинде баргъанды. Тынч болмагъанды ёксюзлей къалгъан къызгъа билим алгъан, андан сора уа кёчгюнчюлюкню къыйынлыгъын сынагъан.

Алай туугъан журтха къайтыуну къууанчы да бар эди жашауда. Сюйген ишине - жаш тёлюню окъутуугъа - ол кесини жашаууну къыркъ жылындан артыгъын бергенди, къарачай-малкъар тилни фразеология сёзлюгюн, методика пособияла жарашдырып басмалагъанды. Битеу аланы юсюнден хапар айтханды.

Устаз, Уллу Ата журт урушну ветераны, кёп аскер саугъаланы иеси Иван Полищукну да бар эди эсине тюшюрюр затлары. Къазауатны къыйын жоллары бу адамны бюгалмагъандыла. Бюгюнлюкде да ол ёсюп келген жаш тёлюню патриотлукъгъа юйретиуде тирилиги бла айырмалыды.

Халкъгъа билим бериуню отличниги Екатерина Симакова уа Кавказда жашагъаныны юсюнден ёхтемленип айтханды. Ол кёп жылланы ичинде Огъары Жемталада сабийлени орус тилге юйретип тургъанды.

«Къадар берген жылланы къырып кетераллыкъ тюйюлсе». Бу назму тизгинлени ол кюн тюбешиуге къатышхан хар ветеранны юсюнден да айтыргъа боллукъ эди. Сахнадан билим бериуде эм медицинада ишлегенлени атлары айтылгъанды. Аланы санында Теммоланы Лида, Аналаны Халимат, Мечюланы Раиса, КъМКъУ-ну педагогика колледжини директору, илмуланы доктору Байчеккуланы Нина, филология илмуланы кандидаты, КъМР-ни культурасыны сыйлы къуллукъчусу Заур Налоев, жашауну аслам кесегин жамауат ишге берген, бусагъатда уа тиширыуланы шахар советине башчылыкъ этген Беппайланы Роза, билим бериуню отличниги, 52 жылны школда ишлеген «Устазны эсгериулери эм оюмлары» деген китапны автору Лидия Кирина, саулукъ сакълауну алгъыннгы министри Мухадин Беров, айтхылыкъ хирург- уролог, медицина илмуланы доктору, профессор Таукенланы Магомет, жыйырма беш жылдан асламны онкология арагъа башчылыкъ этип тургъан КъМР-ни сыйлы врачы Хамидби Кушхаканов эм дагъыда кёп башхала эдиле.

Жыл санлары токъсаннга жетгенлеге эм андан атлагъанлагъа, залда къуралгъан викторинада хорлагъанлагъа саугъала берилгендиле. Аланы алагъа Боташланы Идрис, Виктор Попович, Асланби Жекамухов, Руслан Боров, сёзсюз, бу байрамны къурагъан – пенсиячыланы шахар советинде тири ишлегенле эм аны башчысы Лидия Дигешева этгендиле.

Ариу жырлары бла жыйылгъанланы педагогика колледжни эм пенсиячыланы хору къууандыргъанды.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Адамланы къадарлары

Жарым патчахны саугъасы

Османланы Къарабашны юйбийчеси Къарабашланы Залкъыны къызы болгъанды. XIX ёмюрню биринчи жарымында ол киши Хурзукдан кёчюп келген зди. Ары дери Малкъар жанында аллай тукъум жашагъанды деп эшитмегенбиз.

Залкъыны жети къызы бла юч жашы болгъандыла. Заманлары жетгенде, ала да бирер жерде юйюр къурайдыла. Къызла эрге барадыла, жашла къатын аладыла. Сабийлеринден бек жигити, аты бек айтылгъан Кичибатыр болгъанды. Огъары Малкъарда байла-бийле бла да кюрешгенди. Эки кере Сибирьни да сынап къайтханды. 1913 жылда Черек аузунда болгъан къозгъалыулагъа къатышханды.

Броненосец «Потёмкинде» болгъан хапарны да Огъары Малкъарда ол жайгъанды. Аны серебряковчула асмакъгъа асхандыла.

Малкъардан тышында да Кичибатырны кёп ышаннгылы адамлары болгъандыла. Аладан бири - Азов тенгизни тийресинде жашагъан оруслу помещик. Аны нек сагъыннганыбызны артдаракъ ангыларсыз.

Башында айтханыбызча, Къарабашланы Залкъыны бир къызы Османлагъа барады. Аланы тёрт жашлары болады. Бек гитчелери Баймырза эди. Ол туугъан заманда асыры тюклюден анасына кёргюзтюрге къоркъадыла да, къоншу элде бир жангы туугъаннга алышадыла. Алышадыла дегенде да, сабийин кёргенде, анасы къоркъур деп, (ауругъан тиширыу андан да бек къарыусуз болмасын деген акъыл бла). Ол аязгъандан сора сабийни анга келтиредиле. Ана къагъанакъ аныкъы болмагъанын жыйысындан ангылап къояды: «Сау эсе, мени баламы бери тапдырыгъыз»,- деп тохтайды. Не этерик эдиле, алдыла да келдиле.

Жарсыды кёргенде анасы, болсада артха уа тюртмеди. Кереклисин тапдырып, къарап турду. Ёсюп, 4-5 жылы толуп, орамда нёгерлери бла ойнай тургъан заманда ала муну хиликкя этип башлайдыла. Энди сабий сабийлигин этеди. Бу хапар Кичибатыргъа жетеди. Бир жол ол келеди да, жашны тап кийиндирип, алып кетеди. Ол биз башында айтхан Азов тенгизни тийресинде Тавриялы жарым айрыкамда жашагъан шуёхуна элтеди да, Баймырзаны анда къоюп кетеди.

Жашчыкъны элден узакъ болмай бир мал къошда тутадыла. Беш жыл озады, дагъыда беш жыл. Баймырза орус помещикни къолунда ишлейди. Бир кюн аны биргесине ишлегенледен биреулен келип, иелерине жашны, юсюнден тюгю кетип, эти ариу тазаланнганыны юсюнден билдиреди. Ол, хапарны эшитгенлей, салып къошха барады. Баймырзаны аурууу юсюнден кетгенин кёргенден сора биргесине алып келеди. Андан сора жаш помещикни аты бла, аны къошларына, сабанларына барып, ол буюргъан жумушланы толтуруп тургъанды. Бютюнда бег а ол малгъа къарагъанын, аны сюйгенин, андан терен ангылауу болгъанын бек жаратханды да, управляющий этеди.

Жаш ол бай оруслу кишиде 40 жылы толгъунчу кечиннгенди. Аны кёре, Кичибатыр бу жерни терк-терк жокълай тургъанды. Баймырза тургъан къошну аллында уллу гыйы таш болгъанды. Ана къарындашы биринчи кере бери келгенде, жашчыкъны аны юсюне миндирип, ауузу бла макъам айтып, къарс къагъып, тепсетген этгенди. Ким биледи, энди къачан къайтырма, сабийни эсинде бир зат къалсын дегенлигими болур эди.

Артда къошчу нёгерлери ишден бош заманларында, Кичибатырча, къарс къагъып, Баймырзаны тепсетип тургъандыла. Башха жубанчлары болмагъанлагъа ол сейир кёрюне болур эди. Артдан-артха жашчыкъ ол ишге алай бериледи, къошда кеси къалса да, ташны башына чыгъып, жаланаякъ тепсеп болгъанды. Тепсеген дегенде да, тюрлю-тюрлю аякъ бюгюуню кеси къурап, сагъатла бла кюрешип тургъанды.

Кюнлени биринде Азов тенгизден Малкъарда Кичибатыргъа къагъыт келеди: «Жашыгъыз чырайы, сыфаты ариу болгъан адамды. Ишчиди, къылыгъында бир шарайыбы жокъду. Адамланы да алларында бек намысы жюрюйдю. Тиширыуланы юслеринден айтханда уа, кеси къызымдан башлап аны жаратмагъан элде хазна бири жокъду. Сен тенгимсе, шуёхумса. Сизни тёрегизни билеме. Жаш башха миллетлиге, башха динлиге шашхынчы, аны оноуун эт»,- деп айтылады анда.

Жашны атасы, къарындашлары, ана къарындашы Кичибатыр да Баймырзаны келтирирге жолгъа чыгъадыла. Къонакълагъа битеу эл чыгъып тюбейди. Бек ариу кёредиле. Оруслу помещик, бу жашны юлюшюдю деп, кёп мал береди. Келгенлеге да бирер ат саугъа этеди. Кетер кюнлеринде да жол азыкъ да салып, алай ашырады.

Жыйын жолда къыйналгъан эсе да, къоранчсыз Малкъар аузуна жетеди. Шыннган сууну боюнунда тохтайды. Маллагъа суу ичиредиле. Адамла да солуйдула, абидез алып, намаз да этедиле. Энди тебирейик деп тургъанлай, эл жанындан Асанланы Гония юслерине чыгъып къалады. Салам береди, салам алады. Малланы ичлеринде уа эки уллу ёгюз болгъанды, къулач мюйюзлюле. Алагъа мамича (бёкем) ёгюзле дегендиле. Асан улуну жаны кетеди алагъа. «Айтхан багъагъызны берейим, бу эки малны манга сатыгъыз», - деп тохтайды.

Ол заманда Кичибатыр Баймырзаны атасын Къарабашны бир жанына чакъырады да, оноулашадыла. Къайтып келип, оюмларын Асан улугъа билдиредиле. Аны уа юйюнде Бабий деп онтёртжыллыкъ кёзге уруннган къызы болгъанды. Кичибатыр оноуларын билдиреди. «Сен,- дегенни айтды ол,- юйде къызынгы ма бу малланы иесине бер. Киеу къоллу, мал къоллу да боласа. Биз а жарагъан келин къоллу болабыз. Ыразымыса?».

Асан улу бираз сагъыш этди да:

- Сизнича жууукъладан Аллах къачырмасын, ыразыма,- деди.

Жашла, жангы жууукъ юлюшлени къолларын тутуп:

- Аллах этилген ишни огъурлулугъун берсин, - деп алгъыш этдиле.

Ары дери не къыз жашны кёрмегенди неда жаш къызны. Болсада таматала этген оноугъа аладан бири да угъай деп айтмагъанды. Жыл санларында башхалыкъ болгъанлыкъгъа, бир бирни ангылап, бек ариу жашагъандыла, кёп сабийлери да болгъанды.

Ол жыл Баймырза элде турады, экинчи жыл а, жаз башында, бешалты нёгери бла Хаймаша жайлыкълагъа малларын да алып чыгъадыла. Айдаболланы Азнор Огъары Малкъарны старшинасы болгъан кезиудю.

Ол жыл Заюковха бийик даражалы къуллукъчуладан биреулен келеди. Хапаргъа кёре, жарым патчах болгъанды. Ким биледи, ол алай эсе да. Алай бир затха ишекли болурча тюйюлдю. Ол элде уллу тойоюн болады. Ары Малкъарны келечилери да чакъырыладыла. Тёгерекден кеслерине базыннган жигитле да жыйыладыла. Хар бири къонакълагъа фахмусун кёргюзтеди. Азнор а ары барырдан алгъа, Хаймашагъа ётюп, Осман улун алып келгенди.

Уллу арбазда, адамла тёгерек туруп, тепсерге сюйгенлеге жерни эркин этгендиле. Бир жанында - сыйлы къонакъла, аланы жанларында - къобузчула. Той башланады.

Экеу-экеу къызла, жашла чыгъадыла. Бири биринден ариу усталыкъларын кёргюзтедиле. Кезиу Осман улугъа жетеди. Къызладан бирин чакъырады. Ол, тепсеуюн бошап, къызны жерине элтип, артха бурулгъан кезиуде Айдабол улу къобузчуланы къулакъларына бир зат шыбырдайды. Олсагъат ала асланбийни согъуп тебирейдиле.

Осман улу, секирип, аякъ бурунларына туруп, адамланы аллы бла эки кере тёгерек айланып, къобузчулагъа да баш уруп, тойну уллусун башлайды. Тобукъларында тепсейди, аякъ бюгеди. Битеу билгенин, усталыгъын алайда кёргюзтеди. Не къадар тепседи эсе да, арыгъан халы болмады. Сора ол, сыйлы къонакъны аллына барып, онг къолун мангылайына тиреп, солдатча, орус тилде : «Сизге саулукъ тилейме»,- деп сюелди.

Къонакъ адам асыры сейир этгенден, ёрге туруп, орус тилде бир къауум зат сорду. Малкъарлы жаш да анга ол тилде шатык жууап этди. Тепсегенин, сёлешгенин да асыры бек жаратхандан ол жарым патчах кёкюрёгинден майдалларындан бирин тешди да, Баймырзаны къапталына тюйреди. Артда аны юй бийчеси уллу къуллукъчу берген саугъаны Нальчикде багъалы затланы жыйгъан тюкеннге ётдюрюп, аны багъасына баш иесине сыйлы пальто алады.

Энди аллай зат ол заманда хазна кёп адамда болмагъанды. Аны ючюн ол аллай бир сыйланнган да этгенди. Артда иш да къыз кёрюрге, къатын алыргъа баргъан жашла да пальтону хайырланып тургъандыла.

Баймырза кёчгюнчюлюкде Къазахстанда ауушханды. Ол заманда анга 100 жылдан атлагъан эди.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

СЕЙИРЛИК ИШЛЕ

«Аламдан бизге къаллай эсе да бир кюч а тюшеди»

Сылтыран сырт.

Кыртык суу Бахсан черекге къошулгъан ташлы ёзенде Огъары Бахсан эл орналыпды. Сол жанында тёшледе кёрюннген узун айланч-майланч жолчукъ Сылтыран сууну ташлы жагъалары бла аллай аты болгъан кёлге барады. Булутла тенгинде къуралгъан ол кёплени кесине, мукъуладисча, тартып, чакъырып тургъанлы кёп заман бола эди.

Бир талай жыл мындан алгъа мени бир эллим, айтхылыкъ альпинист Холамханланы Тамара (аушханды, жаннетли болсун) ары жолоучуланы къаууму бла ёрлегенини юсюнден сейирлик хапарла айтхан эди. «Биз алай кёп адам тюйюл эдик -жаланда сегизеулен. Терс-Къолдан юч школчу, физкультурадан устаз , туризмни инструктору, москвачы альпинист эм мен да таулада айланыргъа сынаулары болгъан адамла эдик. Бу гитче экспедициягъа уа башчылыкъны мен эте эдим.

Огъары Бахсандан ёрге жолубуз къыйын болгъаны бла да чекленип къалмай, узакъ эди, ашазыгъыбызны, башха керекли затларыбызны да сыртыбызгъа кётюрюп элтгенбиз. Малчы къош болгъан жерге дери эки сагъат, андан ёргерекде тапкагъа дери да аллай бир баргъанбыз. Былайдан къарап, къаяладан тюшген ташладан къуралгъан тёбелени кёресе. Алайы алгъын ёмюрлюк буз чыранланы босагъасы болгъанды, Сылтыран кёлню аллын тыйып тургъан табийгъат хуна да аладыла.

Бийикден- бийикге чыгъа баргъаныбыз сайын хауа болумла осалдан - осал боладыла. Кёлге дери ючсагъатлыкъ жол къалгъанды, кюн да бек бузулады, суукъ келгенди. 100-200 метрден кенгде бир зат да кёрюнмейди. Быллай болумлада, ажашып, терс жанына кетерге да къоркъууду.

Бу кёл 30 гектаргъа жууукъ жерни алады, тенгизден 2950 метр бийикликде Сылтыран эм Мукал тауланы араларында орналыпды. Аны тёгерегинде, таракълача, сюелген тау сыртла кёлню север эм север-запад жанларындан ургъан желледен сакълайдыла. Аны себепли бу тийреледе хауа Кавказ тауланы башха жерлеринден эсе къургъагъыракъды. Мында бир заманда да эримеген къалын чыранла болгъанлары себепли кечеги эм кюндюзгю температурасында башхалыкъла бек уллудула: кюндюз иссилик бирбирледе жунчутхан окъуна этеди, кече уа асыры сууукъдан, эринлеринг къалтырап, тишлеринги бирге къысалмайса.

...Биз юч чатырыбызны да кёлню шимал жанында орнатхан эдик. Мен эм бир тиширыу кесибизникин бирсиледен арлагъыракъда - уллу ташха къысылып къурайбыз: ол бизни сууукъ желден бираз къоруулар деген умут бла. Къарангы болгъанлай, булутла, туман да чачыладыла, тёгерек чууакъ болады, алай сууукълугъ а къатыдан-къаты. Барыбыз да кеси чатырларыбызгъа жыйылабыз, жукълаучу машоклагъа кирип, тынчайыр мурат этебиз.

...Жукъу арамда мен ким эсе да биреу тюртгенча болуп уянама. Кёзлерими ачама, алай бир кишини да кёрмейме: тёгерекни къарангылыкъ бийлепди. Бир жанымдан башха жаныма айлана, жукъларгъа кюреше, иги кесек турама, алай, не медет. Къалай эсе да, къарангылыкъ юсюмден басып, амалсыз болама. Жатхан жеримден акъыртын, шыбыртсыз къобама, чатырны эшигини бир жанын ачама. Тёгерек - къаппакъарангыды. Жулдузлу кёкге тирелген бийик тау тёппеле уа бютюнда къарангы кёрюнедиле.

Нёгерим татлы жукълай эди. Мен, аны тынгысыз этмей, эшикге чыгъама. Жукълаучу машокну эм аны тюбюне жайылыучу кюйюзчюкню да алама биргеме. Он метр арлакъгъа кетип, машокга жангыдан кирип, жукъларгъа жатама.

Кече белинде дагъыда уянама. Сыртымдан жатама. Узакъда бийикликде жулдузла жылтырайдыла. Тёгерекде уа - мен бек сюйген таула, гюрен туруп, тёппелерин бийигирекге кётюрюрге кюреше, сюеледиле. Бу аламат ариу, тамашалыкъ, аны бла бирге уа бу сур жерлени шошлукъ къолгъа алып эди.

Мен, кёкге къарап, сагъыш эте эдим. Аз-аздан акъылымы, сезимими, чархымы да ары дери бир заманда да мен сынамагъан хал бийлейди. Тёгерекдеги табийгъат бла, ол жомакълыкъ, тауушлукъ, жашырынлыкълары кёп дуния бла биригип, анга сингип къалгъанча болама.

Кёкню бийиклигинде бир жарыкъ затчыкъ акъырын учуп баргъанын кёреме. Мукал тауну ары жанына батхынчы, аны ызындан къарап турама. Андан сора жукъугъа хорлатама. Бир ауукъ замандан уянама. Биягъы жерде ол затчыкъ дагъыда учуп баргъанын эслейме. Анга къарап, энтта да бир ауукъ заманны турама да, дагъыда жукълайма.

Тёртюнчю кере уянама. Сейиртамаша этеме: ол жарыкъ затчыкъ биягъы жеринде алгъыннгы терклик бла учуп бара тура эди. Ол не болгъанын мен айталмайма, алай ол къайтарылып кёрюнюп турду. Ары дери бир заманда да эсленмеучю сезим бийледи мени. Сора бизни табийгъатыбыз бла, космос бла, туугъан жерибиз бла биригип, алагъа толусунлай сингип къалама. Манга кёкден келген зауукълукъ, чеклерине сыйынмай, тёгюле эди. Мен, Аллахха табына, дин излегенча, аны махтап, андан тилек тилей, сыйлы китапладан билген затларымы кёлден уллу айта, иги кесек заманны турама. Дагъыда жукъугъа берилеме, бу жол а аны жылы къоюнунда танг атхынчы уянмайма.

Нёгерими, палаткадан чыгъа: «Кече сен ким бла сёлеше эдинг?»-деген сорууун эшитеме. Мен а: «Аллах бла!»- деп, арталлыда безиремей, жууап береме анга.

Ахырында уа былай айтыргъа сюеме. Аламны бийикликлеринден – космосдан - бизге къаллай эсе да бир кюч келеди. Ол бизни аман ниетлерибизден, осал муратларыбыздан тазалайды, огъурлулукъгъа къуллукъ этдиреди, бир бирни ангыларгъа чакъырады эм болушады.

Насып не болгъанын шарт айтыргъа къыйынды. Аны хар адам да кесича ангылайды, алай иги жашаргъа уа хар ким да сюеди.

ДАЛХАТЛАНЫ Марзият.

Суратны автор алгъанды.

СЮДНЮ ЗАЛЫНДАН

Коммунальщикле тересге саналгъандыла

Кёп фатарлы юйлени суу бла жалчытыу ыздан эм канализация системадан кесип айырыу законнга тюз келишмеген ишге саналгъанды. Еманжелинскде сюдню оноуу ачыкъланнганды. Коммунальный тёлеулени жыйыу жаны бла шахар комиссияны бегими бла суу бла жалчытыудан кесилген юйде жашагъан тиширыу жашау болумла жаны бла къыйынлыкъны сынагъаны ючюн компенсация халда ахча тёлеуню излегенди.

«Российская газета» мындан алгъаракъда билдиргенича (2010 жылда 13-чю майдан «Деревянный менеджмент»), Еманжелинскни ЖКХ-сыны Управляющая компаниясы жаз башында ёнкючлери болгъан адамла бла кюрешде адетге-тёреге ушамагъан амалны хайырланнган эди – кёп фатарлы юйлени суу бла жалчытыуну эм канализацияны ара ызларындан кесип, айырып, юйлени арбазларында суу колонкаланы, къангадан ишленнген аякъ жолланы орната эди. Фатарлада ахшы жашау болумланы 600-шер сом тёлеп хайырланыргъа сюймей эсегиз, жумушларыгъызны, 16-шар сом тёлеп, эшикде этигиз деп!

Коммунальщикле кеслерини башларын жулур эм ол ишлерин ангылатыр ючюн, юлгюге коммунальный жумушланы этиуню юсюнден РФ-ни Правительствосуну бегимин келтире эдиле. Анда айтылгъанына кёре, суу бла жалчытыу не инженер сетьлени, неда суу колонкаланы болушлукълары бла тамамланылады. Эмда РФ-ни Жашау журт кодексини 39-чу статьясында айтылгъаныча, юйде жашагъан адамланы жумушларын бирча жалчытхан инженер сетьлени хайырланыу ючюн коллектив жууаплылыкъ сакъланыргъа керекди. Коммунальщикле этген ишни хатасындан а юй жашауда таплыкъны болумларындан жаланда ёнкючлери болгъанла угъай, фатар хакъны тийишлисича тёлеп тургъанла да къуру къалгъандыла. Аны хатасындан шахарда уллу къаугъала башланыргъа аздан къалгъандыла. Ачыуланнган гражданла шахарны башчысыны мекямыны аллында пикетлени къурагъан эдиле, коммунальщиклени жангыдан ишленнген «санузеллеге» атып тунчукъдурлукъбуз деп, жаный эдиле.

Насыпха, алай бла тохташхан къаугъалы ишге прокуратура эс бургъанды, гражданланы законлу праволарына бузукълукъла этилгенлерин коммунальщиклеге къаты эсгертгенди. Ол ведомствону тийишли къуллукъчулары юйледе жашагъанланы ичер сууларын тыяргъа арталлыда жарамагъанын коммунальщиклеге, къаты тырман этип, ангылатхандыла, дагъыда Кодексни жашау журтлада эм мекямлада санитар-эпидемиология жаны бла излемлерини юслеринден статьясында тохташдырылгъан жорукъланы эсден чыгъармазгъа деп, къаты эсгертилгенди. Ол жорукълагъа тийишлиликде уа канализациягъа къошулмагъан аякъ жолланы орнатыргъа эркинлиг а жаланда ара инженер сетьлери болмагъан районлада барды. Аны бла бирге уа аллай туалетле эки этажлы 8 эм андан да аз фатарлы юйлени арбазларында орнатылыргъа боллукъдула. Еманжелинскде уа аллай туалетле 68-шер фатарлары болгъан беш этажлы юйлени арбазларында салыннгандыла. Ол тюрлю былхымсыз ишле шахар къуллукъчуланы право жаны бла билимсизликлерини хатасындан этилгендиле.

Законнга келишмеген оноула бир сутканы ичинде кетерилген эдиле. Алай Фрунзе атлы орамда 33-чю номерли юйде жашагъан тиширыу тарыгъыуун сюдге берген эди. Коммунальщиклени акцияларыны кезиуюнде ол кеси адеп-къылыкъ эм жашау болумла жаны бла къаллай къыйынлыкъла чекгенини юсюнден тарыгъыуун сюдге элтгенди. Ол ангылатханнга кёре, акция бардырылгъан кезиуде бутун сындыргъаны бла байламлы амбулатория багъыуну алыргъа керек эди, кесини жумушларын этерге юйден тышына баралмай, бек къыйналгъанды.

Берилмей тургъан тёлеулени алыуну, тёлеуню ёлчемини юсюне процентле бла пеня къошуу, хар тёлеу бла байламлы сюдге чакъырып оноу этиу дегенча энчи мадарла болгъанларын сюдню къуллукъчулары коммунальщиклени эслерине салгъандыла.

Сюдде тохташдырылгъаныча, тарыгъыуну берген тиширыу тюзге саналгъанды, ол себепден а коммунальщикле сюдню оноуу чыкъгъынчы, бу тиширыу бла келишим этерге ыразылыкъларын, проблеманы мамыр амал бла тамамларгъа хазырлыкъларын билдиргендиле.

«Российская газетадан».

Топалайчыкъ

Геляланы Руслан Огъары Малкъарда жашайды, анга юч жыл толгъанды.

ТАРЫХ

Биз - алан туудукълабыз

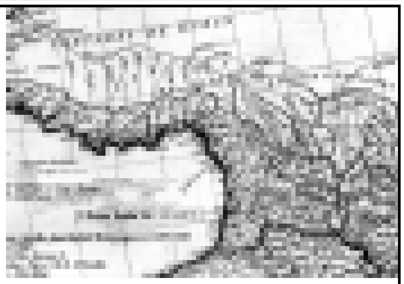

Москва шахарда туугъанлыгъыма, мен Карачаевскде ёсгенме, орта школну тауусханлай, Москвада И.М. Сеченов атлы медицина академиягъа кирген эдим. Аны да быйыл тауусдум.

Халкъымы тарыхына академияны 1-чи курсунда окъугъан заманымда окъуна эс бёле башлагъанма. Мени устазым, къарачай халкъны тарыхындан хапар билирге сюйгенча, бизни ата-бабаларыбыз кимле болгъанларыны юсюнден соргъан эди. Ала аланладыла дегенимде, ол адам мени жууабыма сейирсиннгенча, тап, ишекли болгъанча окъуна, кёрюннген эди.

Къарачай-малкъар халкъны тарыхын иги билирге ма андан сора таукел болгъанма. Окъуумдан бошуракъ болгъан кезиучюклеримде халкъымы журтуну, тарыхыны юслеринден табылгъан буруннгу хапарланы окъургъа бек сюе эдим. Не десенг да, заманны адамы жазгъан, айтхан хапарла болумну тюзюрек ачыкълайдыла.

Бусагъат заманны алимлери уа тарыхны юсюнден бюгюнбюгече жюрютюлген жорукълагъа, излемлеге къалай керек болса да, аллай хапар айтадыла эм жазадыла. Ол заманлада уа белгили алимле, картографла хар затны, кёзлери бла кёргенлерича, жазып къойгъандыла бизге. Алай болгъанлыкъгъа, къайсы кезиуде жазылгъан зат да, башха эпохада, ёмюрде болгъан шартлагъа тюппе-тюз келишмей къалыргъа да боллукъдула. Быллай болумда халкъны тарых жолун тюзюнлей ачыкълап къоялгъан къыйын ишди. Къалай-алай болгъан эсе да, жазыллыкъ жазылгъанды, айтыллыкъ айтылгъанды... Аллай тарых хапарланы окъуй келгеним сайын, бир затха бекден-бек сейирсине барама. Аланланы юслеринден жазылгъанны эсге алмай, анда айтылгъан шартланы жанлары бла ётюп неда кеслерине кереклисича тюрлендирип жазадыла бюгюннгю бир къауум тарыхчыла! Бу тарых хапар битеу халкълагъа да бирча бек керекди деп къарамайдыла ала.

Керти хапарла уа табылыр ючюн къалмайдыла. Сёз ючюн, XVIII ёмюрде дуниягъа белгили французлу географ эмда картограф Жан Батист Бургиньон д' Анвиль (Jean-Batist Bourguionon d' Anville, 1697-1782) жарашдыргъан карта барды. Автор анда Къобан сууну жанында, Абхазиядан шимал-кюнчыгъыш, Сванетиядан да шимал-кюнбатыш жанында Алания турады (барды) деп бегитеди. Ол замандагъы Алания тургъан жер бюгюннгю къарачай-малкъар халкъны жери болгъанына, биз да (Къарачай бла Малкъар) аланланы асабасы миллет болгъаныбызгъа чыртда ишекли болурча тюйюлдю, деп келеди кёлюме. Сейири уа неди десегиз, ол картаны автору Аланиядан иги кесек узакъда орналгъан тегей халкъны жерин да иронланыкъыды деп кёргюзтюп къойгъаныды. Алай бла уа аланла къайсы халкъны ата-бабалары болгъанлары ачыкъ кёрюнюп, айтылып турады.

Энтта да бир керти тарых картаны юсюнден айтыргъа сюеме. Аны 1846 жылда немисли географ, картограф эм Пруссияны тригонометрия илмусуну къуллукъчусу Генрих Бергхаус (Berghaus Heinrich, 1797-1884) жарашдыргъанды. Анда кавказ халкъланы сёз урумлары, сёз башхалыкълары неде болгъанларыны юсюнден да айтылады.

Сол жанында тёбен мюйюшде Кавказда жюрюген миллет тиллени юслеринден айтылгъанды, индогерман тилли къауумну ичинде тегейлиле кеслерини «ирон» атлары бла жазылыпдыла. Андан тёбенирекде уа тюрк тилли халкъланы тизмелеринде уа «бассиан», «къарачай» эм «алан» этноним атлы халкъла саналадыла. Ол 3 ат да бир халкъныкъы болгъаны ачыкъ кёрюнюп турады.

Бу затладан оюм эте келип, Къарачайны, Малкъарны, битеу Кавказны да тарых жолларын не къадар тинте, биле барсам, ол къадар ачыкъ болады алан халкъ къарачай-малкъар халкъны атабабасы болгъаны. Алай, не медет, жаш адамларыбыз терекеге къалгъан маданият-тин байлыгъыбызны багъалай, анга тийишлисича эс бёлмейдиле.

Аланы асламысы адеп, тёре дегенча ахшы миллет шартларыбызны иги билмегенлерин къой, ана тилибизде къалай сёлешгенлерин эшитсек, жюрек жарсымай къалырча тюйюлдю. Мындан ары заманда, энтта да 2-3 тёлю бир бирлерин алышындыргъандан сора, бусагъатдагъы жигер, ётгюр халкъыбыздан не къаллыгъын кёзге кёргюзтген да къыйынды. Бизча, гитче халкъла, тиллерин, жашау жорукъларын сакълаялмай, тюрлендире, унута келип, ахырында бирси халкъланы араларында тас болуп къаладыла.

Ол затны юсюнден терен сагъыш этерге керекди. Биз не къадар сакъ болургъа керекбиз ана тилибизге, аны сакъларгъа борчлубуз. Арабызгъа ыржы орнатыуну къоюп, биригип, бирлешип, миллетибизни да, Туугъан журтубузну да сакъларгъа, эндиги тёлюге даусуз журтну къояргъа керекбиз.

Биз ёмюрлени узунлукъларына Минги тауну этегинде жашагъан кеси болумубуз бла башхаланыкъылагъа ушамагъан энчи ахшы ёзекли атланы, тууарланы, къойланы, итлени чыгъаргъанбыз. Кефирни (гыпы айранны) да биз чыгъаргъанбыз. Бу байлыкъны къурап, терекеге къойгъан ата-бабаларыбызгъа тийишли болуп жашаргъа керекбиз.

ТЕКЕЛАНЫ Борис.
«**Къарачай**» газетден.

РЕФОРМА

Интернатураны кетередиле, ординатурада уа беш жыл окъурукъдула

Бийик медицина билим бериуню системасын тюрлендириу башланады. Мындан алгъаракъда Москвада саулукъ сакълауну игилендириуню юсюнден кенгеш болгъанды. Анда бийик медицина билим бериуню системасында бардырыллыкъ тюрлениулени юсюнден, шарт тарихле да келтирилип, айтылгъанды.

Бизге къаллай врачла керекдиле эм аланы къалай хазырларгъа боллукъду? Ол тюрлю соруулагъа жууап берген халда саулукъ сакълауну эм социальный айныуну министрини орунбасары Вероника Скворцова сёлешгенди.

Медицинагъа эм энчи врачха бир тюрлю кёлкъалдысы неда дауу болмагъан адам халкъны арасында хазна табылсын. Медицина билимни битеулю даражасы эм жаш специалистлени хазырлыкълары практика жаны бла ишни даражасы алашадан-алашагъа тюше баргъанларын чиновникле да кёредиле. Аны юсюне да врачла хар жерде да жетмейдиле, бютюнда бек - элледе эм къыйыр регионлада, медвузлагъа окъургъа жыл сайын кёпден-кёп адам алыннганына да къарамай. 2012 жылда уа шёндю ишлеп тургъан врачланы хар бешинчиси пенсиягъа чыгъарыкъды – система кесини ишин тамамлаялмай башларыкъды. Ол жаны бла болум алайсыз да доюн тюйюлдю. Минздрав уллу тюрлендириулени бардырыргъа таукелди.

Медицина вузлада жангы ишчи программала эм окъуу планла кийирилликдиле, медицина билим бериуню жангы къырал стандартлары да жарашдырылгъандыла.

Медицина вузну бошап чыкъгъан адамны стандарты амбулатория-поликлиника звенону врачыныкъыны даражасында болургъа керекди, башхача айтханда, окъууну бошагъан врач биринчи жылында окъуна пациентлени приёмгъа кеси аллына ала эм багъа билирге керекди.

Бюгюнлюкде уа врачла, дипломларын алгъандан сора да, интернатурада окъуйдула (кафедралары болгъан больницалада ишлей да тургъанлай, специализациядан ётерге керекдиле), андан сора уа эки жылны ординатурада да тынгы лы медицина араны базасында усталыкъларын андан ары ёсдюредиле, артда уа аспирантурагъа барадыла. Минздрав больницалада врачланы-интернлени къуллукъларын кетерирге хазырды – окъутурну орунуна аланы асламысында бек къыйын жерледе ыспассызыракъ ишлени этерге жибередиле. Ол а сайлагъан специальностьдан усталыгъын ёсдюрюрге хазна себеплик этмейди. Бу жууукъ 5 жылда аллай къуллукъла жаланда вузланы кафедраларында сакъланырыкъдыла, алай болур ючюн а, интернатурада жерле жыл сайын 22 мингнге кёбейе барлыкъдыла.

Болсада 2015 жылдан башлап интернатураны арталлыда кетерликдиле, жаланда ординатура къаллыкъды, анда уа окъуу 2-ден башлап 5 жылгъа дери барлыкъды – бек кёп болжал а эм къыйын специализациялагъа юйрениуге берилирикди, сёз ючюн, кардио- эм нейрохирургиягъа.

Врачланы аккредитация этиуню жорукълары да тюрленирикдиле. Доктор усталыгъына кёре сертификатны орунуна энди ол неда бу операцияланы, монипуляцияны, амалны хайырланыргъа эркинлик берген дипломланы аллыкъдыла. Вузну бошагъанлада энди аллай сертификатладан 15-си болургъа керекдиле. Кеслери алай сюйселе, врачла жангы сертификатланы да алыргъа боллукъдула – хар жолда да энчи технологиягъа кёре окъургъа эм экзамен берирге керекди. Дипломну алгъандан сора окъууну системасы врачлагъа битеу жашагъан кезиулеринде тамамлап турургъа тийишли иш болуп къаллыкъды – Западны айныгъан къыралларындача.

Медицина вузланы регионлагъа бегитирге деген умут барды. Къаллай бир специалистни хазырларгъа керек болгъанын бийик окъуу юйлеге регионла айтырыкъдыла. Элледе эм энчи регионлада врачланы жетишмегенлери бла байламлы проблемаланы тамамлар ючюн, студентлени окъургъа целевой халда алыуну жангы механизми жарашдырылгъанды: керекли кадрланы хазырлаугъа федеральный бюджетледен субсидия бёлюнюр ючюн, окъууну бошагъан адамны социальный пакетин жалчытыугъа керекли къоранчланы 3 юлюшден бири тенглисин регион софинансирование халда берирге керекди. Ол ырысхы уа къошакъ стипендияны, подъёмныйлени тёлеуге, социальный жашау журт бла жалчытыугъа неда энчи юй ишлерге керекли къоранчлагъа берилликди.

Планла бек уллуладыла эм быллай ишге эс бурдурадыла: белгиленнген ишлени медиклени кёплери арталлыда сакъламай эдиле – бизни жашауда терк-терк бола туруучусуча, ол планланы, профессионал сообществону оюмун сурай турмагъанлай, къабыл этгендиле. Баям, бу жол чиновникле жангылыч этген болмазла, нек дегенде ала велосипедни жангыдан жарашдырыу бла кюрешмегендиле.

Интернетден алынып басмаланады.

СПОРТ

Бабугентчи Улбашланы Тахирни жашлары Элдар бла Руслан Черек районну бек иги жаш спортчуларындан бирлеридиле. Ала экиси да карате бла кюрешгенли тёрт жылдан артыкъ болады. Жашланы тренер Герийланы Хусей юйретеди.

Алай, каратеден сора да, Элдар бла Руслан бокс бла, аскер къол уруш бла, тутушуу бла кюрешедиле. ЮФО-да, республикалы турнирледе да ала атларын айтдыргъандыла. Ёшюнлериндеги майдаллары уа ала ахшы жетишимле болдура эришгенлерини юсюнден айтадыла.

СУРАТДА: Улбашланы Руслан бла Элдар.

ЖОРУКЪ

Автомашинагъызны техника болумусизни къоркъуусузлугъугъузду

Жоллада болгъан авариялагъа этилген статистика анализ кёргюзтгенине кёре, техника къараудан ётмеген транспорт жюрютген водительлени терсликлеринден кёп адам ачыйды, ырысхы къоранч болады. Аны себепли къырал техника къараудан ётмеген транспортну жолгъа чыкъмазча этиуню магъанасы уллуду . Артыкъда адамла жюрютген эм къоркъуулу жюк ташыгъанладан ол жаны бла излем къаты суралады.

РФ-ни МВД-сыны 19-чу номерли буйругъуна эм РФ-ни Правительствосуну 880-чи номерли бегимине тийишлиликде ГАИ-де регистрация этилген битеу транспорт техникагъа къараучу пунктлада быллай жорукъ бла ётерге керекди:

- техника къараудан ётерге келген жангы транспортха биринчи кере талон юч жылгъа, андан сора эки талон эки жылгъа, къалгъан кезиуледе уа хар жылдан ётерге деп бериледи.
- адамла жюрютген автомашинала (автобусла, газельле эм таксиле), аны кибик къоркъуулу эм уллу ёлчемли жюк ташыгъан транспорт хар алты айдан техника къараудан ётерге керекдиле;
- автомашиналарыны техника халы осал болуп, къараудан ёталмагъанла жашагъан жерлеринде ГИБДД-гъа барып, анда анга техникасына къаралгъаныны, аны жараусуз болгъаныны юсюнден акт алыргъа эркиндиле. Артда уа аны налог инспекциягъа берирге керекдиле;
- эртте окъуна транспортлары жарсыусуз болуп, тууарылып металлоломгъа бергенле да жашагъан жерлеринде ГИБДД-гъа келип, справка алып, налог инспекциягъа берирге боллукъдула.

РФ-ни Административ право низамгъа бузукълукъ этиу жаны бла кодексини 12.1-чи статьясыны 2-чи кесегине кёре, заманында техника къараудан ётмеген транспорт жюрютген водительлеге 500 сомдан 800 сомгъа дери тазир салынады, транспорт жюрютюрге эркинлик берилмейди эм автомашиналарыны къырал регистрация белгилери сыйырыладыла.

Нальчик шахарда УВД-ны ОГИБДД-сы.

Закон

Аз затда сакъ болмасакъ, кёп затыбыз къорар

2010 жылны жайы къызыу болгъаны бла байламлы, Россей Федерацияда кёп жерлеге от тюшюп, адамланы жанларына къоркъуу салгъанды, мюлклеге къоранч тюшгенди, табийгъатха уллу къыйынлыкъ келгенди. Бизде ол жаны бла болум не халда болгъанын билир муратда республиканы прокуратурасы тинтиуле бардыргъанды.

Сёз ючюн, Бахсан районну прокуратурасы отха къажау кюреш жаны бла надзордан келген билдириулеге анализ этгенде ачыкъланнганына кёре, ёртенле асламысында адамланы хаталарындан боладыла. Биреу агъачда, орамда бара, ёчюлмеген сигаретни атып кетсе, сабийле къургъакъ къауданланы, мулхарланы жыйып къабындырсала, мекямланы къатларында багушлада от салынса - аллай затладан палах чыгъып къалады.

Алайды да, биреу аман къылыкъ-ниет халда неда уллу кёллюлюк бла тийишли болмагъан жерледе от тиргизип, биреуню ырысхысына, мюлкюне заран тюшюрсе, Россей Федерацияны Уголовный кодексини 167-чи статьясыны 2-чи кесегине кёре, беш жылгъа дери уголовный жуапха тартылады. Дагъыда быллай затны эсге салыуну тийишли кёребиз. Бирле эрикгенден, не этерге билмей, неда безиреп, ётюрюкге алайгъа-былайгъа от тюшгенди деп сёлешиучюдюле. Ол а оюн тюйюлдю. Сау бригада автомашина бла ашыгъышлы жолгъа атланып, заманларын, отлукъ да къоратып къайтадыла. Аллай къоркъуулу жалгъан хапар жайгъанла, РФ-ни Административ право низамгъа къажау законодательствосуна тийишлиликде 1500 сомгъа дери тазир тёлейдиле. Быллай аманлыкъчыланы эслерине бу затны да салыргъа керекди: ётюрюк билдириу бла жолгъа атланнган бригада, кертиси бла да, ёртен болгъан жерге жеталмай къалыргъа боллукъду. Аны уа къаллай бир хатасы барды от къыйынлыкъ сынагъан юйюрге.

Статистика шартлагъа кёре, Бахсан шахарда бла Бахсан районда 2010 жылны озгъан сегиз айында къургъакъ кырдыкны жандырыу бла элледе, шахарда да 54 жерге от тюшгенди. Быллай былхымсызлыкъны къаллай уллу хатасы боллугъуна магъана бермегенле жангылгъан этедиле. Ол тюрлю чурумла, «хылиле» бла будай сабанла кюйюп кетерге, саулай эл кюл болургъа къоркъууду. Аны себепли жайны къызыу кюнлеринде отдан сакъланыргъа кереклисини не азда эсден чыгъарыргъа жарамайды.

Былайда элли арендаторладан от къоркъуудан сакъланыуну мадарларын заманында этерлерини жууаплыгъы изленнгенин да эсге салыргъа керекди. Аланы асламысы кеслерини ол борчларын толтурмайдыла. Ол тюрлю уллу кёллюлюк республиканы мюлклерини хазна къалмай барысында да барды. Аны себепли элледе, шахарлада къургъакъ хансланы, багушну жандыра туруп, адамла унутмасынла, аз да жел ургъанлай, жилтинлени узакъгъа учуруп кетип, бичен жыйылгъан, отунла болгъан жерлеге элтирге, балконлада быстырла къабынаргъа, алайдан а уллу от жанып, мекямлагъа, журтлагъа кёчерге, жайылыргъа боллугъун. Таулула уллу отдан бла уллу суудан кесинги сакъла, дейдиле. Ол, баям, бош айтылгъан болмаз.

От къыйынлыкъ болмаз ючюн, андан сакъланыуну жорукъларын алжаусуз толтурургъа керекди. Ала къаллайладыла? Хар жашау юйде, дачада от тюшгенлей, аны ёчюлтюрча адырла болургъа керекдиле: от ёчюлтюучю, юзмез, кюрек, онг болса, суу адыр бла сакъланыргъа тийишлиди.

Аладан сора уа, харкюнлюк жашауда бу затланы унутмайыкъ: къурулуш ишле бардырылгъан мекямланы арбазларында от этерге тюшсе, ишчи кюн бошалгъанлай, анга суу къуюп ёчюлтюгюз. Агъачха барып солугъан заманыгъызда от тиргизсегиз, аны ёчюлтмей кетмегиз. Тютюн ичиучюле сакъ болсунла, сабийлеге юйлени къатларында, агъачда от этип, юйде сирнекле жандырып ойнауну къаллай уллу хатасы боллугъун ангылатханлай, эслерине салгъанлай турууну да унутмайыкъ.

КъМР-ни прокуратурасыны пресс-службасы.

Жол

Оюмсузлукъ этсенг, сокъуранырса

Бюгюнлюкде жоллада адамланы кёп ачыгъанлары уллу къыйынлыкъды жамауатха. Россейни Саулукъ сакълау министерствосуну прогнозларына кёре, 2020 жылгъа дери аварияланы саны ёсе барлыкъды. Алай бла жоллада инжилгенлени битеу дунияда жаланда жюреклери- къан тамырлары ауругъанладан, депрессиягъа тюшгенледен сора биринчи жерде боллукъдула.

Аварияланы халкъгъа уллу хаталары болгъанлары баямды. Алада ёлгенлени асламысы ишлерге къолларындан келген адамладыла. Алай сабийлени жашаулары замансыз юзюлгенлери уа бютюнда уллу бушууду. КъМР-де МВД-ны ГИБДД-сыны жол-патруль службасыны полкуну къарауунда болгъан жоллада жылны озгъан 8 айында ол сылтаула бла тёрт акъылбалыкъ болмагъан ёлгенди, 19-су уа къыяу тапханды.

Бир-бирде аталары бла автомашинада кетип баргъанлай окъуна, авариягъа тюшюп, къыйынлыкъ сынагъан сабийле аз тюйюлдюле. Ол къалай болады десегиз, рульда олтургъан терен сагъышха кетип къалса, телефон бла сёлеше, къайда болгъанын унутса, къайры эсе да бирге кеч болмай жетеме деп, автомашинасыны газына иги къатылса, айхай да, авария этеди. Алай болса да, андагъыла, уллу, гитче да, ачыйдыла. Айхай да, бек алгъа уа гитчелеге деп энчи шинтикле, аланы байларча бел баула жокъ эселе уа - бютюнда бек.

Школлада да сабийлени жолда къоркъуусуз жюрюрлерине себеплик этерча дерсле хазна болмайдыла, ол темагъа ала бла ушакъ этилмейди. Ата-анала да алай.

Быллай жангылычлыкъны терк-терк кёрюрге боллукъду, жолда кетип бара: ата, ана, аппа, ынна, балаларыны къолларындан тутуп, автомашинала къыстау жюрюген жер бла ётедиле, светофорну къызыл жаннганына окъуна къарамайдыла. Аны алай кёрген сабий, уллу бола барса, жолда жюрюуню жорукъларына эс бурмайды, абаданладан юрегенни этеди.

Хурметли атала, анала! Сабийлени жолда къоркъуусуз болуулары сиз кесигизни жюрюте билгенигизге кёре боллугъун эсигизде тутугъуз. Таймай аланы эслерине жолда жюрюуню жорукъларын салгъанлай, аланы сакъ болургъа юйретгенлей туругъуз.

Фатима БОЗИЕВА,
КъМР-де МВД-ны ГИБДД-сыны жол-патруль службасыны полкуну пресс-службасыны къуллукъчусу.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ:КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

АЛИКАЛАНЫ Владимир, БЕППАЙЛАНЫ Муталип (баш редакторну орунбасары), БИТТИРЛАНЫ Аминат, ТЕКУЛАНЫ Хауа, ТОКУМАЛАНЫ Хусейн, ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь).

ТЕЛЕФОНЛА:

Редакторну приёмныйи - **42-63-01**. Баш редакторну орунбасарлары - **42-38-21**, **47-26-22**. Жууаплы секретарь - **42-66-85**
Секретариат - **40-93-62.** Корректорла - **42-63-52.**

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:

Жамауат-политика бёлюм - **42-67-68,42-24-02.**
Экономика бёлюм - **42-66-73.**
Культура бёлюм - **42-75-82, 42-68-72.**
Социальный политика бёлюм - **42-66-76, 47-27-59.**
Жангылыкъла эм спорт бёлюм - **47-26-39, 42-66-71.**
Письмола эм реклама бёлюм - **42-37-94.**
Тилманчла бёлюм - **47-31-28.**
Сурат алыучула - **42-75-82, 42-66-76.**
Бухгалтерия - **42-30-87.**
Операторла **-47-26-28, 42-39-65.**

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн, Россей Федерацияны басманы юсюнден Законуна тийишлиликде, материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5-6 бет) кёпню алмайды.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июньда регистрация этилгенди.

Регистрация номер —Н—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Информация коммуникацияла, жамауат биригиулени эм жаш тёлюню ишлери жаны бла министерствосуну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет 1905 жылда Революция атлы республикалы полиграфкомбинатда басмаланнганды, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Газетлени иелерине тапдырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды. Телефонла: **42-06-51, 42-19-97**

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды. Телефон: **42-69-34**

Номерге графикге кёре 19 сагъатда къол салынады. 21.00 сагъатда къол салынннганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:

Аликаланы Владимир- дежурный редактор; Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарьны орунбасары; Зезаланы Лида (4-чю бет), Акушуланы Феруза (3-чю бет), Алийланы Белла (1-чи бет), Кулчаланы Зульфия (2-чи бет) - корректорла.

Тиражы 3530 экз. Заказ № 2497

РЕДАКЦИЯНЫ АДРЕСИ:

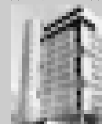

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5